

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE PHDR. MARTINA DJOVČOŠA, PHD.,

MÝTY A FAKTY O PREKLADĚ A TLMOČENÍ NA SLOVENSKU

Pôsobenie Martina Djovčoša v kontexte slovenského prekladu sledujem už od čias jeho doktorandského štúdia, keď som bol oponentom minimovej i plnej verzie jeho dizertačnej práce *Prekladateľ v kontexte doby: sociologické aspekty prekladu a prekladania*. Už vtedy bol zrejmy hlavný smer jeho vedeckého bádania smerom k praxeologickým otázkam prekladu, ktoré rozvinul aj v predloženej habilitačnej práci. Na dotvorenie celkového obrazu habilitanta treba spomenúť aj Djovčošove pedagogické, prekladateľské, editorské a organizačné aktivity v oblasti prekladu.

Djovčošova habilitačná práca tvorí prvú časť (s. 19 – 109) spoločnej monografie s Pavlom Švedom z FF UK v Bratislave, ktorá vyšla pod názvom *Mýty a fakty o preklade tlmočení na Slovensku* vo vydavateľstve Veda v r. 2017. Táto publikácia zaplňa biele miesto v slovenskej translatoológii predovšetkým tým, že sa sústreďuje na otázky a problémy, ktoré – ako autori uvádzajú v predhovore – sa stali doménou neoverených dohadov. Realizovaný výskum, resp. výskumy vyvrátili niektoré mýty týkajúce sa spoločenského pôsobenia a postavenia prekladateľa.

Prvá kapitola práce s chistickým názvom *Prekladateľ v spoločnosti – spoločnosť v prekladateľovi*, opierajúca sa najmä o výskumy francúzskeho sociológa Pierra Bourdieua, ale aj ďalších domácich či zahraničných bádateľov, nastoľuje napr. otázku generačných rozdielov vo vnímaní stanovených pravidiel, s odkazom na Popoviča podčiarkuje dôležitosť skúmania sociologických aspektov prekladu a vzhľadom na povahu vlastného výskumu sa zaoberá kľúčovým termínom *norma* – jedným z cieľov práce bolo totiž „zmapovať sociokultúrnu normu, stanoviť priemer či základné pravidelnosti v prekladateľskom ‘habite’ a skúmať deviácie či odchýlky od normy“ (s. 35). Ako však Djovčoš zdôrazňuje, primárnym cieľom nebolo normy nastavovať či predpisovať, ale využiť ich „na vyvrátenie mnohých povier a mýtov“ (s. 36). Plne sa podpisujem pod požiadavku uvedenú v tejto časti knihy (s. 46): uvádzať mena prekladateľa knihy na viditeľnom mieste pri umeleckých prekladoch.

Základom krátkeho historického exkurzu v druhej kapitole *Prekladateľ a tlmočník predvčerom, včera, dnes a možno aj zajtra* (vetná príslovka *možno* tu pôsobí dosť znepokojujúco) je navrhovaná periodizácia existencie prekladu na Slovensku do štyroch období, z ktorých štvrté je skôr hypotetické, keďže sa týka budúcnosti. Zaujímavé je vyčlenenie tretieho (dnešného) obdobia rokom 2007 – otázne je, či uvádzaná legislatívna norma, ktorou sa z prekladateľstva stala viazaná živnosť (doplnenie živnostenského zákona č. 455/1991), je tým kľúčovým medzníkom ovplyvňujúcim postavenie a charakter prekladu na Slovensku.

Zásadným Djovčošovým vkladom do výskumu praxeologických otázok prekladu je tretia kapitola knihy *Preklad a tlmočenie v číslach*, reflektujúca viaceré výskumy, ktoré realizoval jednak sám Djovčoš, jednak spoluautor knihy Pavol Šveda či asociácia SAPT. Príslušná podkapitola veľmi podrobne charakterizuje metodológiu výskumu, opierajúceho sa o metódu dotazníka, ktorého sa zúčastnil dostatočný počet respondentov (370) na to, aby z neho bolo možné vyvodiť všeobecné závery. Hoci nie som odborníkom na využitie kvantitatívnych metód vo výskume, dotazník sa mi svojím rozsahom, štruktúrou, formuláciou otázok i záberom javí veľmi dobre zostavený. Niektoré odpovede bolo možné porovnať s dotazníkom realizovaným v r. 2010, a tým zistiť možné posuny vo vnímaní jednotlivých javov, hoci – ako Djovčoš uvádza – len malé percento respondentov sa zúčastnilo aj predošlého prieskumu, resp. mnohí sa nevedeli rozpomenúť.

Analýza údajov z dotazníkov, prezentovaná v kapitole 3. 2 *Čo nám prezradili dotazníky*, ukázala niekoľko zaujímavých skutočností. Napriek autorovým obavám z rodovej nekorektnosti pri hľadaní novej odpovede na pretrvávajúcu dominanciu žien v preklade by podľa mňa nebolo na škodu pokúsiť sa takúto odpoveď nájsť. Upútala ma aj tabuľka vekovej štruktúry prekladateľov; ani nie tak tým, že v rámci uvedených kategórií by som sa ocitol v skupine „starších“ prekladateľov, ale skôr tým, že vymedzeným vekovým diapazónom pôsobia disproporčne (zvlášť tretia kategória 41 – 80 rokov). Ako vidieť z časti týkajúcej sa vzdelanostnej úrovne prekladateľov, výrazne do nej v posledných rokoch zasiahli čerství absolventi prekladateľstva a tlmočníctva. Na tomto mieste ma z pochopiteľných príčin zamrzela skutočnosť, že v prieskume P. Švedu z r. 2015 nefiguroval ani jeden absolvent UPJŠ v Košiciach, hoci v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo sa na Katedre anglistiky a amerikanistiky FF UPJŠ študujú tri študijné programy. Logická otázka o dôvodoch by mala skôr smerovať na spoluautora publikácie a autora daného prieskumu, predpokladám však,

že aj habilitant sa k nej bude vedieť vyjadriť. Rovnako pýtať sa po dôvodoch volá postoj prešovských študentov, z ktorých sa až 40 % nechce živiť prekladom ani tlmočením (s. 69). V každom prípade si myslím, že profesionalizácia prekladateľského povolania je dobrý krok, v niektorých druhoch prekladu (umelecký preklad) ju však zrejme tak skoro očakávať nemožno. Jedine že by sa naplnila autorova vízia, jeho slovami „špekulácia“, týkajúca sa budúceho možného rozvoja strojového prekladu s dosahom na ohodnotenie vysoko špecializovaného prekladu vrátane umeleckého (s. 80). Dajme sa prekvapiť.

Z časti venovanej počítačovým zručnostiam ma zaujal síce dominantný, ale klesajúci podiel textového editora Microsoft Word a množstvo iných programov, ktoré prekladatelia využívajú, napr. Ashampoo, čo je primárne program na napaľovanie CD/DVD. Pokiaľ ide o nástroje CAT, v jednej z odpovedí zaznel názor o preceňovaní ich úlohy pri preklade – keďže sám ich nevyžívam, neviem posúdiť jeho relevantnosť, výskum však nespí ani v tejto oblasti a aj tu zrejme možno očakávať výrazné napredovanie.

Jedna poznámka k skúmanému faktoru motivácie: výskum sa orientoval na motiváciu *prijatia objednávky* (podč. M. A.), čo vopred vylučuje možnosť, že vektor môže smerovať aj od prekladateľa k vydavateľovi a motiváciou môže byť napríklad kultúrna potreba, ako sa to – hoci nie veľmi často – stáva v umeleckom preklade.

Do diskusie ponúkam aj otázku vzťahu teórie a praxe prekladu, zvlášť potreby teórie v prekladateľskej praxi pri rozličných druhoch prekladu – aj vzhľadom na rozličné prezentované názory respondentov. Pozoruhodné a zároveň hodné diskusie sú aj niektoré výsledky prezentované v druhej časti knihy, napr. dôvody poklesu schopnosti dohovoriť sa cudzím jazykom na Slovensku v rokoch 2005 – 2012 (s. 172) alebo skutočnosť, že častejšie sa prekladá do cudzieho ako do slovenského jazyka (56 % oproti 19 %), ako vyplynulo z výskumu Rácovej 2016 (s. 180).

Textu knihy by pred zadaním do tlače bola prospela dôslednejšia jazyková korektúra, už aj preto, že z obálky svieti logo prestížneho vydavateľstva. Niekoľko príkladov nedostatkov: „po vzore P. Bourdieua“ (s. 20), „Even-Zoharovej“ (s. 20), „že robí cudzie svojim“ (s. 21), „ide o, pre človeka neznalého problematiky“ (s. 22), „k pochopeniu vlastného pola“ (s. 30), „v končenom dôsledku“ (s. 61), „klient bude s textom spokojní“ (sic!) (s. 87), a aby si kolegovia nezávideli, aj príklad z druhej časti knihy: „Napriek tomu, že takýto prekladatelia sú „(s. 123).

Záver:

Habilitačná práca PhDr. Martina Djovčoša, PhD., *Mýty a fakty o preklade tlmočení na Slovensku* predstavuje hodnotný príspevok do oblasti translatológie, zvlášť praxeológie prekladu. Je výsledkom poctivého výskumu a jeho svedomitej analýzy, zároveň môže byť dobrým základom pre ďalší výskum. Odporúčam preto po úspešnej obhajobe udeliť PhDr. Martinovi Djovčošovi, PhD., vedecko-pedagogický titul d o c e n t v študijnom odbore 2. 1. 35 prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Košice 1. 6. 2018

doc. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach